

Museumsaktivisme for hestevelferd

Om kunnskapsforbindelser mellom Weary Willie på sydpolekspedisjon i 1911 og Saint Boy i De olympiske leker i 2021

ANITA MAURSTAD

Title: Museum Activism for Equine Welfare. Knowledge connections between Weary Willie on the South Pole expedition in 1911 and Saint Boy in the Olympic Games in 2021

Abstract: *The article argues that we legitimise the use of nature through cultural nature rationales. We adapt our understanding of nature to how we want to use it in a cultural sense. The material for the discussion is equine husbandry, using a past and contemporary perspective. The treatment of the horses that Robert Falcon Scott brought with him on his south pole expedition in 1910–1912, and the treatment of horses today were and are culturally acceptable. However, researchers in the field of equine science and some experts in horse keeping believe some of our contemporary understanding of horses may be problematic for horse welfare. The many cultural versions of the nature of horses is a topic that lends itself well to museological discussions. Usually, museums only present horses as representatives of a biological species. A stronger museum-activism approach looks at horses as culturally produced and as individuals with personalities shaped in interaction between horse and human. This can create new and better versions of horses, better for horse welfare in the future.*

Keywords: Museum activism, horse welfare, polar history, equitation science, culture-nature.

Saint Boy deltok i OL i Tokyo 2021. Den 6. august konkurrerte han i femkamp. Dette er en sportsgren der en av øvelsene er sprangridning. Saint Boy uttrykte på et tidspunkt at han ikke maktet mer. Rytteren valgte å presse han, og Saint Boy ble pisket og sparket. Hans sprang over hindrene var avgjørende for å nå rytterens

store mål, en lang tids planlagt triumf, et OL-gull. Men Saint Boy nektet, piskeslag til tross.

For hundre år siden, var noen andre hester med på å skulle realisere store menneskelige mål. Davy, Jones, Weary Willie, Blucher, Blossom, Guts, Punch, Uncle Bill, Hackenschmidt, Jehu, Chinaman, Christopher, Victor, Michael,

44 Nobby, James Pigg, Snatcher, Snippets og BONES var alle med Robert Falcon Scott i et mål om å nå Sydpolen. De ble også pisket – den siste dagen, da de var utslitte, og som Saint Boy, ikke klarte den utfordringen de var satt i.

Historien til hestene på Sydpolen er lite kjent. Det er skrevet mange bøker om opplevelsene til mennene som var med dem. Og museer har utstillinger der utvalgte menn framstår med heltestatus over sine polare bragder. Hestene mangler, og så vidt jeg vet, er min listing her av navnene til de som var med, unik. Jeg har lest mange ekspedisjonsberetninger og biografier for å finne fram til hvem de var. De er her skrevet fram i den rekkefølge de døde.

Saint Boy er mer kjent. Videoen av en frustrert, pisket og sparket hest, med en gråtende kvinne på ryggen, gikk viralt og ga berømmelse i verdensformat. Meningene om hendelsene er delte: Noen mener hesten ikke kan nekte å hoppe, det er riktig av rytteren å vise hvem som bestemmer. Andre mener dette er dyremishandling, og atter andre bryr seg ikke. De mange meningene, den ulike kunnskapen om hvem dyr er, og hvem mennesker skal være sammen med dem, viser til ulike kulturelle versjoner av hva en hest er. Med "kulturelle versjoner" mener jeg at ulike oppfatninger av natur former handlinger som igjen produserer natur i ulike format (Mol 1999). Oppfatninger og gjerninger skaper også folk. Og ofte er ikke mennesker seg det nok bevisste – vi vet for lite om at vi har valg hva angår håndtering av hester, og at valgene har konsekvenser for forming av både hest og menneske (Maurstad et al. 2013).

Dette er artikkelens omdreiningspunkt, og det er særlig museenes rolle her som jeg vil utfordre. I museers naturavdelinger er dyr utstilte for sin artsspesifikke karakter. Deres sosio-materielle liv, deres virke som tenkende sosiale individer finner lite plass innenfor disse

dominante museumsframstillingene. Med dette både produserer og vedlikeholder museer konseptuelle skiller som hindrer oss i å se våre forbindelseslinjer (Cameron 2015), og ikke minst se at vi i dag inngår i nye praksiser som inspirerer nye former for sosial interaksjon mellom mennesker og dyr (Wehner 2017).

Men endringer er på gang. Flere museumsforskere er opptatt av det aktivistiske museum. Som Janes & Sandell (2019) drøfter, ser mange museer det å ta vare på ting for ettertiden som sin viktigste oppgave. Vel, ettertiden har kommet, mener forfatterne, og en type museumsaktivisme, en som aktiverer museers rolle i det å tenke om økologiske samfunn, er nødvendig. Museer trenger å ta oppgjør med seg selv. De må slutte med sine søk etter konformitet og popularitet, og bruke sin rolle i samfunnet, som institusjon med tillitt, som en posisjon til å inngå i dagsaktuelle dialoger om de vanskelige spørsmål som utfordrer.

En tematikk som den jeg tar opp her, der kunnskap om menneskers forhold til dyr er så variert at natur kommer i mange versjoner, også versjoner der dyr lider, er egnet for museumsaktivisme. Museer kan lage nye fortellinger om dyr, og særlig om relasjonene som mennesker og dyr inngår i. Saint Boy og hestene på sydpolekspedisjonen egner seg for slike samtaler. Selv om det er mer enn hundre år mellom disse hestenes erfaringer med mennesker, representerer de kulturell utnyttelse av natur på måter som det er viktig å forstå bedre. I det følgende vil jeg først skrive fram noe av sydpolhestenes historie, dels for å ære dem for deres bidrag til polarhistorien, men også for å vise hvordan de ble håndtert ut fra datidige ideer om hester. Ved dernest å trekke fram momenter fra håndteringen av Saint Boy og hans nålevende medhester, vil jeg vise at ideene vi holder oss med hva angår hester ikke er så annerledes i dag. Vi legitimerer fortsatt vår bruk

av natur med kulturelle naturforklaringer. Avslutningsvis argumenterer jeg for at museale samtaler om dette kan skape nye og bedre versjoner, bedre for hesters ve og vel i framtida.

Mine kilder er flere. Ekspedisjonsberetningene til mennene på sydpolekspedisjonen holder en del opplysninger. I min lesning av beretningene vil jeg trekke fram den kunnskap som hestene ble håndtert på bakgrunn av, dvs. den kunnskap om hester som lå til grunn for det mennene gjorde. I framstillingen av dagens kunnskap vil jeg trekke inn flere stemmer, materiale fra egen og andres forskning. Hesteforskning har etablert seg som et voksende felt de senere tiår, med bidrag fra både natur- og kulturforskere. Sammen med en utbredt erfaringskunnskap fra hestefolk, utgjør dette et rikt materiale for å se på mangfold, på versjoner, og med det på meningsbrytninger om hva og hvem hester er, og hva og hvem mennesker skal være i forhold til dem.

HESTER PÅ SYDPOLEN

Den 29. november 1910 var 19 hester lastet om bord i båten Terra Nova, i havna Lyttelton i New Zealand. De var kjøpt i Vladivostok i Sibir (May & Lewis 2015) og skulle være med på en ekspedisjon der målet var vitenskapelig utforsking av Antarktis, samt å nå Sydpolpunktet. Turen til Antarktis tok nær 40 dager og var strabasios, særlig når uværet slo inn. To av hestene, Davy og Jones, døde om bord.

En av ekspedisjonsdeltakerne, Apsley Cherry-Garrard, har skrevet ei bok om erfaringene sine, oversatt til norsk med tittelen: *Den fryktelige ferden* (Cherry-Garrard 2011/1922). Ett av kapitlene beskriver en særlig fryktelig tur som han gjør sammen med to andre ekspedisjonsmedlemmer, Edward Wilson og Henry Bowers. Turen står i vitenskapens navn, målet er å få tak i egg fra pingviner for nærmere studier av

evolusjonshistorisk betydning. Mennene lider. De fryser, sulter og opplever store farer. Med mitt blikk på de 19 hestene på ekspedisjonen, ser jeg en annen reise, et annet vitenskapelig oppdrag, som vel så fryktelig: 20 dager etter at hester og menn hadde ankommet Antarktis, den 24. januar 1911, bega de seg ut for å legge depot til det som skulle bli selve sydpolturen. Åtte hester var med, og turen varte til 5. mars, for de to hestene som overlevde. Det som gjør at jeg finner depotturen som svært karakteristisk for Cherry-Garrards begrep *fryktelig* er ikke det at seks hester døde. Når sydpolekspedisjonen var over, var alle hestene døde. Men mens hestene på hovedturen ble skutt for å være hunde- og menneskemat, og slik sett inngikk i planene for turen, er de døde hestene på depotturen resultat av noe annet. Det var manglende kunnskap om hester på depottur mot Sydpolen som tok livet av disse hestene.

DEPOTTUREN

I korte trekk var hendelsene de åtte hestene inngikk i som følger: Etter tre uker underveis, var tre av hestene veldig slitne. Lawrence Oates, som hadde hovedansvaret for hestestell, ønsket å skyte dem, og legge dem i depot som hundemat for selve sydpolturen, men Scott var uenig. Han bestemte at hestene skulle sendes hjem. Blucher, Blossom og Jimmy Pigg startet på hjemvegen i midten av februar, men kun Jimmy Pigg klarte seg. For Weary Willie gikk det heller ikke så bra. Han ble ansett som en sterk hest, og hadde tyngre lass enn de andre. Han sakket etter, og da han falt om i snøen, gikk hundene til angrep. Weary Willie kom seg ikke etter skadene. Han døde etter noen uker. Guts, Punch, Uncle Billy og Nobby fikk en annen skjebne. På hjemvegen hadde mennene som hadde ansvar for dem slått leir på is som

brøt opp i løpet av natten, mens de sov. Guts datt rett i havet, Punch, Uncle Billy og Nobby ble stående på et isflak som fløt av gårde. Mennene jobbet hardt for å redde hestene, men kun Nobby kom velberget i land.

Depotturen ga dyrekjøpt lærdom, for å bruke Scotts egne ord: “Vel, vi har gjort vårt beste og kjøpt vår erfaring til en stor kostnad” (Huxley 1914:192, min oversettelse).

Den dyrekjøpte lærdommen besto i flere ting: Under ferden kom de til områder med mye løssnø, og hestene sank i til magen. Det var selvsagt tungt å trekke sleder med oppakning i en slik situasjon. Man kunne ha brukt de trugene man faktisk hadde med på ekspedisjonen. Men trugene ble ikke tatt med på depotturen. Hestepasseren Oates mente det ville være vanskelig for hestene å gå med dem, uten trening på forhånd, så trugene ble liggende i leiren. Ett par var imidlertid med, av ukjent grunn, og da disse ble prøvd på Weary Willie under en episode der hester og menn plumpet uti løssnø som gjorde videre framkommelighet vanskelig, fant de at truger virket etter hensikten. Scott skriver i sin dagbok: “Det er tungt å innse at et så viktig hjelpemiddel i arbeidet vårt har blitt lagt igjen på stasjonen” (Huxley 1914:155, min oversettelse).

Et annet område for dyrekjøpte erfaringer var vurderingen av mengden mat som hestene trengte. De 50 tonn med hestefôr, spesiallaget for anledningen, ble gitt i for små porsjoner under depotturen. Hestene tapte vekt. Ett var arbeidet, men kulden, og særlig snøstormene, gjorde at hestene trengte mer mat enn mennene hadde forberedt.

TIL SYDPOLEN

Lærdommen fra depotturen ble imidlertid nyttig for hester og menn. På selve sydpolturen var de bedre rustet. Fôrrasjonene var økte, truger

var med, og første november samme år, 1911, startet mennene på turen med de 10 gjenlevende hestene. Hestene tåler arbeid og kulde bedre, men de blir slitne, og etter en måned avlives den første hesten, Jehu. Det er ikke bare fordi Jehu er utslitt, men også fordi hestekjøtt skal utgjøre mat for hundene som også er med på å trekke mennenes lass på denne turen. Hestene avlives nå i tur og orden. Chinaman, Christopher, Victor og Michael avlives dels ettersom de blir slitne, og dels ettersom hunder trenger mat. Mennene spiser også av hestekjøttet, og Scott rapporterer at de liker det.

Avlingen av hestene kommenteres som trist. Når Victor står for tur, skriver Scott at det er synd for Bowers, som jobbet med denne hesten. Bowers selv, uttrykker dette sterkere. Han skriver i dagboka si når hesten slaktes, at Victor hadde jobbet så bra denne dagen og at det var: “fryktelig synd å måtte skyte et fint og sterkt dyr [...] Gode gamle Victor! Den fikk alltid en kjeks av min rasjon, og den spiste sin siste før patronen sendte den til evig hvile” (Cherry-Garrard 2011/1922:420–421).

Også Wilson, som jobbet med hesten Nobby, forteller om hester og kjeks. Den siste dagen av hestenes liv var det kun var fem hester igjen. Mennene var nokså nært det mål de hadde satt seg fore å nå med hestene, og alle hestene var svært slitne. De måtte piskes fram, men selv det monnet ikke særlig, målt i distanse. Alle, dvs. Nobby, James Pigg, Snatcher, Snippets og Bones ble skutt samtidig, og Wilson delte sin kjeksrasjon med hesten som han hadde hatt ansvaret for: “Nobby fikk alle mine 5 kjeks i går” (Wilson 1972:212).

Denne tildelingen av kjeks, til hester som ikke har fysisk bruk for dem, de skal jo dø, er et interessant uttrykk for at hestene betydde noe for mennene. Og det gir anledning til å kommentere nærmere hvilken type polarutstyr hestene faktisk var.

LEVENDE POLARUTSTYR

Scott hadde med tre typer trekkraft på turen. Tre maskiner, et tredvetalls hunder, og 19 hester. Maskinene var en nyvinning, konstruert for akkurat denne turen. Hunder, og også hester, var mer vanlig som trekk-kraft. May og Lewis (2015) viser til flere samtidige polare ekspedisjoner, både i Arktis og Antarktis, der man hadde gode erfaringer med å nytte sibirske hesters trekk-kraft. Scott var opptatt av at dyr ikke skulle lide. Både egne og andres polarerfaringer med hunder tilsa at hunder måtte piskes for å få framdrift (Murray 2008). Scott belaget seg på at hester skulle utgjøre den viktigste trekk-krafta mot Sydpolen.

I beretningene fra Sydpolekspedisjonen kan en imidlertid lese at hestene ble sett som noe mer enn trekk-kraft. Ettersom arbeidet skred fram, ble mennene kjente med hestene som personligheter. Scott selv uttrykker det klart: “Alle disse dyrene har stor personlighet. En gang må jeg skrive om dem og hvem de er som individer” (Huxley 1914:479, min oversettelse). Scott døde imidlertid før han fikk skrevet denne boka, om hestene. Men i Cherry-Garrards beretning finner vi individ-beskrivelser. Christopher blir beskrevet som

[...] den eneste virkelige djevelen, full av unoter, men det var en sterk ponni, og det var åpenbart at det ville være svært nyttig å ha den med, dersom det lot seg gjøre å håndtere den. Bones, Snatcher, Victor og Snippets var nyttige ponnier, alle sammen. Michael var et nervøst, flott dyr, men det var usikkert hvor nyttig han¹ ville være. Chinaman var enda mer tvilsom, og av og til ble det satt spørsmålstejn ved om Jehu ville klare å trekke noe som helst (Cherry-Garrard 2011/1922:293–294).

Cherry-Garrard sier mer om samhandlingen med hestene:

[...] ingen dyr kunne opplevd en mer hensynsfull og selvoppofrende behandling fra noe menneske enn den våre ponnier fikk. [...] De ble] matet, trent, og til og med kledd på, mer som kamerater og følgesvenner enn som lastedyr. De ble aldri slått, noe som åpenbart var uvant for dem. De levde langt bedre enn de hadde gjort tidligere, og alt dette ble gjort for dem til tross for de forholdene vi selv levde under (Cherry-Garrard 2011/1922:290).

Han nevner også i en annen sammenheng at hestene hadde det vel så bra som andre hester i samtiden: På tross av “et hardt liv for dyrene [...] hadde de fått all den omsorg de trengte. De hadde spist, sovet, og levd så godt som noen, og bedre enn de fleste hester som lever et vanlig liv der hjemme” (Cherry-Garrard 2011/1922:249).

Cherry-Garrards formuleringer kan leses som legitimerende – for egen samvittighet over å ha brukt dyrene på denne måten, og som en kommentar til samtiden. Meningene og kunnskapene om hesters natur varierte også da. Anna Sewells roman om arbeidshesten Black Beauty, som jobbet i London på slutten av 1800-tallet, er et godt tidsvitne på at hestevelferd ble diskutert (Sewell 1877). Sewell setter sterkt lys på hvordan han lider under menneskers håndtering. Noen lidelser tilskrives uerfarne hestepassere, andre lidelser tilskrives kulturelle oppgaver hester settes til å utføre.

Samtidig forteller Cherry-Garrard også om en oppriktig, ektefølt respekt for og glede ved samhandlingen med hestene som individer. Individkontakten og -forståelsen kan også leses i Cherry-Garrards refleksjoner over hestenes evne til å lære, gjøre erfaringer, og handle på bakgrunn av det, når han snakker om de to hestene som overlevde depotturen, Nobby og Jimmy Pigg. Begge hadde opplevd et usedvanlig slit, Nobby gjennom episoden med å overleve på isflak til han ble berget i land, og Jimmy

Pigg etter å ha blitt sendt hjem som for sliten til å fortsette, og ikke skutt, som Oates ville det. Cherry-Garrard skriver at han tror dette styrket dem i forhold til det videre arbeidet på sydpolekspedisjonen:

Det kan være en tilfeldighet at disse to ponniene, som hadde fått erfaring med å trekke sleder, klarte seg bedre enn alle de andre i forhold til den styrken de hadde. Jeg er tilbøyelig til å tro at det å være kjent med forholdene på Barrieren var svært verdifullt for dem, og at det sparte dem for mange bekymringer og mye slit (Cherry-Garrard 2011/1922:294).

Min gjennomgang av noe av det hestene opplevde på turen, viser til lidelser. Jeg har trukket dette fram, for å vise hva slags arbeid hestene utførte og hvordan de hadde det under arbeidet. Hestene jobbet ut fra noen oppfatninger i tiden om hva en hest kunne gjøre. De var fra Sibir, og vant til arbeid i kalde strøk. Mennene ble glade i hestene, så dem som individ, og de så også at de ikke hadde forstått nok om hester før de startet på turen. Jeg understreker dette for å vise til at Scott håndterte hester ut fra kulturell kunnskap om hesters natur. Hester kom til å lide under dette, men det var ikke ond vilje hos menneskene som var årsakene til lidelsen. Årsaken var den spesifikke kulturforståelsen som mennene hadde om hva slags natur hester var, hva de tålte og kunne oppleve i menneskers tjeneste. Det var dette som ga det Scott kalte "dyrekjøpte erfaringer". Det å ikke sette seg nok inn i hvordan truger virket, ikke ha kontroll på hundene, slå opp telt på feil sted, er feil som kun hadde å gjøre med menneskers manglende kunnskap om hester på sydpolferd i Antarktis. Det er likevel vanskelig å anklage dem for dette. De forholdt seg til det de visste på denne tida. De nyttet den kunnskap som fantes i de kulturer de var en del av. Det samme gjør dagens hestefolk, tema for neste avsnitt.

DAGENS KUNNSKAP – SAINT BOY OG HANS MEDHESTER

Sprangridningsøvelsen i femkamp går ut på at deltagerne rir hester de ikke kjenner, og de får kort tid sammen før øvelsen starter. Hestene er innleide for formålet, Saint Boy kom fra en japansk rideklubb ved navn Minakuchi. Han møtte sin rytter kun 20 minutt før start. De 20 minuttene skal hest og rytter bruke på å bli kjent, samt å varme opp kropper mentalt og fysisk før konkurransen.

Saint Boy var tydeligvis ikke klar. Det prøvde han å si. Og rytteren hørte det, hun brukte tvang som svar. Dette er helt i tråd med en av versjonene i dagens kunnskap om hva man skal gjøre med motvillige hester. Sentralt i denne versjonen står at hester skal underordne seg en leder, og gjøre det lederen ber om. Hester vil gjerne det, de er hierarkiske dyr, sies det, og de blir tryggere av å vite at sjefen bestemmer, og av å gjøre som sjefen vil.

Denne naturforklaringen av hester som dyr som ønsker seg menneskelige ledere, finner ulike kulturelle uttrykk. Variasjonen går på hvilken sjefstype mennesker skal være, hva god ledelse innebærer. Mark Rashid, som har bygd opp en rik erfaringskunnskap gjennom mange års observasjoner av hester, kategoriserer ledelse blant dyr som å få andre til å følge en, og mener at det er to ulike typer hester som skaper følgere (Rashid 2014/2000). Den ene er den som gjør noe interessant, som finner mat, er tillitsvekkende og som kan stoles på. Den andre typen kjemper for å oppnå følgere. Denne hesten bruker makt for å holde seg med flokk. En annen erfaringsbasert hesteekspert, Ellen Ofstad, betegner denne hesten som ei "bølle" (Internett referanse 1). Bølla får det som han eller hun vil, på bakgrunn av den makt som utøves.

Problemet for en del nålevende hester, er at noen hesteeiere tar bølla som rollemodell.

Man tror man må være streng med hester. Hvis de vil gå til venstre, må man be dem gå til høyre, og få dem til å gjøre det, for å vise hvem som bestemmer. En motsats til bølla er lederen som spør den som ledes, hva han eller hun vil. Det at hester skal ha større råderom til å si fra, er noe som også forfektes i hestemiljø. For mangeårig hestetrener Ren Hurst har hennes søk etter innsikt i relasjonene mellom hester og mennesker hatt store konsekvenser. Hun rir ikke lengre. Hurst (2015) inngår i stedet i relasjoner til hestene sine på måter som er helt fri for kontroll og tvang. Veganere diskuterer også hvorvidt man kan ri på hester. Mange mener nei. Man kan ikke bruke dyr på den måten.

Det er stor avstand i perspektiver på hva som er bra og hva som er mindre bra, og direkte skadelig hestehåndtering i dag. Og det er ulike meninger om Scotts bruk av hester på sydpolekspedisjonen (Murray 2008) og OL-kandidaters bruk av hester i femkamp, og andre sportsgrener (Taylor 2022). Poenget med å sette sammen disse ulike perspektivene på hvordan bruke hester, er dels å vise at de er der, at det er mange ulike måter og meninger. Videre vil jeg understreke at lidelser vi trodde tilhørte ei fortid vi har lagt bak oss, fortsatt eksisterer. Bruk legitimeres hele tiden i kultur, og i henhold til hva kulturen ønsker å bruke hester til. Sydpolhestene led under deler av ekspedisjonen, først og fremst fordi mennesker ikke visste nok om hvordan det var å være hest under de betingelsene hestene skulle inngå i. Samme årsaker, menneskers ulike kunnskap om hva det er å være hest, er årsak til problemer som dagens hester møter.

I en oversiktsartikkel som tar for seg hestevelferd i dagens hestehold påpeker Hausberger *et al.* (2021) at menneskers sosialt og kulturelt aksepterte normer for hvordan man holder hest, står i veien for hesters velferd. Eksempelvis oppstalles langt de fleste hester alene, i hver

sine stall-bokser. Her kan de stå store deler av dagen. Mennesker legger innsats i at de skal ha det rent og pent i dette hjemmet deres. De møkker, sørger for et rent og mykt underlag i boksen, og henger opp plysdyr og slikkerier. Hausberger *et al.* legger vekt på at hester er flokkdyr som helst vil leve sammen med andre. En undersøkelse blant 4000 respondenter viste at hestefolk kjenner dette naturtrekket ved hester, men gjør ikke noe med det. Det er upraktisk og vanskelig å gi hestene dette tilbudet (Visser & Van Wijk-Janssen 2012).

Det har konsekvenser for velferd. Unormal adferd, ulike stereotypier som det kalles, er beskrevet hos hest som krybbebiting, luftsluking, boksvandring, veiving, slåing og sparking i vegger, hoderisting, haleslåing, og annen oppførsel som er uten mål og mening (Internett referanse 2). Dette er ting som hester gjør i stallbokser, og som hesteeiere ikke ser fordi de blir vante til å se hestene agere på disse måtene. Hausberger *et al.* (2021) viser f.eks. til en undersøkelse av stereotypier hos 373 rideskolehester på ulike staller. Mens de som håndterer hestene kun rapporterer at 5% av hestene utviser slik adferd, fant etologer som studerte de samme hestene at hele 37% av hestene hadde en eller flere av disse plagene.

Tiltak for å bedre forholdene må også ses i et perspektiv på hva mennesker syns er bra, og hva hester ikke får noe ut av. Det nytter f.eks. ikke med vindu i stallboksen. Det gjør hester enda mer frustrerte over å se det de ikke får være med på. Det nytter heller ikke med noe ekstra godt, litt ekstra mat for å bøte på kjedsomheten. Et alminnelig problem, mener forfatterne, er at en stor del av dagens hester har problemer med overvekt.

Det andre feltet hvor menneskers håndtering skader hester er selve ridningen, og bruk av utstyr dertil. Feil bruk av bitt og tøyler kan gi ryggproblemer. Dårlig tilpassete saler er en

annen årsak. Ryggproblemer er også ting folk ikke ser. I en undersøkelse av ryggproblemer, fant hestepasserne at 12% av de 161 hestene som ble undersøkt hadde problemer, mens ekspertene fant at dette vedrørte 40% av hestene.

Hausberger *et al.* (2021) trekker også fram fenomenet "tillært hjelpeløshet". Hester som har lite reaktivitet og få protester mot ting de blir satt til å gjøre, kan vise dette reaksjonsmønster som resultat av tillært hjelpeløshet. De har lært at det ikke nytter å unngå piskeslag, harde sporer, røffe bitt, etc. De går heller inn i en tilstand av apati, noe mennesker kan misforstå som en aksept av den håndtering de utsettes for. For hester aksepterer. Gjennom tusenvis av år har mennesker avlet på de hester som er lettest å ha med å gjøre.

Mange av dagens hester har det altså ikke helt topp, fordi mennesker håndterer dem uten å riktig forstå deres natur. Vi har noen oppfatninger, oppfatninger som passer vårt kulturelle bilde av hva vi mener hester skal gjøre for oss, hvilken rolle de skal spille i våre liv. Det er på bakgrunn av dette vi handler. Jeg har trukket fram håndtering av dagens hester og håndtering for hundre år siden, for nettopp å vise at vel nok er vi blitt klokere med årene, men vi er ikke kloke nok. Mange kan tenke at dagens rideskolehester, og andre oppstallte hester har det bedre i sine varme bokser enn det Scotts hester hadde, men paradokset er at dagens hester lider på grunn av fedme, ensomhet og kjedsommelighet, kanskje vel så mye som Scotts led på grunn av sult, kulde og anstrengelser.

Spørsmålet er hva museer kan gjøre for at vi skal bli klokere.

MUSEUMSAKTIVISME FOR HESTEVELFERD

Dagens museer har ikke mange versjoner av hester. Som ved framstillinger av andre dyr, er

det ofte naturversjoner som museer iscenesetter. Taksonomiske framstillinger er klassifikatoriske verktøy som bistår museer i å produsere og vedlikeholde samfunnets syn på verden og oss selv i den (Cameron 2015). Verktøyene former våre forståelser og holder dem på plass.

Med denne type framstillinger er museer på sett og vis allerede aktivistiske i debatten om hvem dyrene er. Museene er autoriteter som redigerer kunnskapen vi får del i. Museene har redigert bort de 19 hestene som muliggjorde Scott og hans menn sin ekspedisjon til Sydpolen. Hester er heller ikke viktige for museer i dag. Det er få spor av Saint Boy og hans nålevende medhester i dagens museer. Med sin ensidige, og autoritative fortolkning av dyrenes plass i samfunnet, bruker museer sine verktøy til å videreformidle et perspektiv på at dyr er ikke-tenkende skapninger som mennesker kan bruke for sine formål, på måter de finner formålstjenlige.

Det å gjøre noe med dette krever blikk på de verktøy museene anvender i sine gjerninger og presentasjoner. Forskere på feltet museum-saktivisme diskuterer kuratorrollen nærmere. Schorch *et al.* (2018) mener kuratorens rolle som entreprenør, fasilitator, artist og aktivist må utprøves i større grad. Museer må bevege seg fra representasjon til mer performative praksiser, rettet mot hvordan fortiden kan brukes til å fasilitere framtiden. Praksiser må endres til å skape, lage samtaler som ser museers rolle i samfunnets kunnskapsproduksjon bedre, se at utstillinger og visninger på museum er sosiale praksiser med kraft til å endre verden. Dette understrekes også av Newell *et al.* (2017), som mener man i større grad må kuratere nettverk av relasjoner, ting som henger sammen, mer enn å snakke fra et autoritativt og enkeltstående utkikkspunkt.

Aktivismen i dette forskningsfeltet er rettet mot klima- og bærekraftsspørsmålene. De ut-

fordringer jeg har drøftet hva angår hester, er ikke like alvorlige for menneskeheten. Men de er alvorlige nok. De har stor betydning for hester. De er også klart relatert til klima og bærekraft. Hvem mennesker skal være i forhold til dyr, hvordan vi skal håndtere vår bruk av natur, baseres på forståelser som må tenkes om på nytt.

Dette er et utgangspunkt for Wehner (2017) når hun ser med nye øyne på magasinerte dyr ved nasjonalmuseet i Australia. Samlingen til anatomiinstituttet ved museet er en av nasjonalmuseets eldste. Den kom til i ei tid hvor etnografi ble sett som viktig, og lenge før flerartsetnografi (Kirksey og Heimreich 2010) fikk fotfeste. Det er nettopp de historiske og kulturelt produserte forståelser av menneskers forhold til natur som Wehner vil kommentere når hun kuraterer en utstilling der de magasinerte dyrene står i sentrum. Hun tar fram en rekke preparater, dyr magasinert på glass. Dyrene velges på bakgrunn av de emosjonelle inntrykk de gir kuratorteamet. De plasseres sentralt i utstillingen, ikke for mange, ikke for få, og intensjonen er at de skal røre ved publikums forståelser av forhold mellom dyr og mennesker. Det skal skapes en samtale med de døde dyrene som går utover deres biologiske og taksonomiske status. Som Thomas (2010) drøfter, kan det å se på museumsgjenstander på nytt gi andre og nye forståelser i forhold til de kanoniske, og Wehner (2017) mener utstillingen inspirerer til å tenke omkring hvem vi er i forhold til dyrene. Samlingene, som ofte er basis for utstillinger, finner sitt rasjonale i menneskers oppfatninger om rett til å utnytte den ikke-menneskelige verden for egne formål, og utstillinger av dyr reproducerer maktreelasjonene som gir oss rett til å drepe dem, bruke dem, oppbevare dem på glass. Wehner mener vi trenger nye økologiske praksiser som fostrer respekt for både planter og dyr på måter

som gjør at vi ser dem som del av et relasjonelt sammenbundet sosialt system.

Den norske forskeren Liv Emma Thorsen kan i dette perspektivet kalles en museumsaktivist forut for sin tid (Thorsen 2013). Thorsen har skrevet en biografi om Monjet, en tonkinmakak som Thorsen fant utstoppet på Göteborg museum. Monjet står i naturavdelingen, som representant for en type ape. Men Thorsen har skrevet henne fram som noe mer. Ved å skrive Monjets biografi, skrive om hennes liv før hun ble utstoppet og utstilt, er Monjet både natur og kultur. Det gir en særlig opplevelse å se Monjet utstoppet, når man kjenner mer til hennes historie. Hun er en personlighet som vi kan se oss selv i. Vi gjenkjenner noe gjennom det innblikk i hennes liv som Thorsen presenterer.

Det Wehner og Thorsen gjør, er å rekontekstualisere konkrete dyr, bringe fram nye momenter og sette dem i nye kontekster slik at vi ser dem på nye måter. Agency blir da ikke bare noe mennesker har, men noe som kommer ut av et sosialt kollektiv, der Monjet nå inngår med oss i andre forbindelser, som dyrene på glass gjør det. Hva hester angår, kan rekontekstualisering være en veg å gå. I en museumsutstilling om Scott og Sydpolen kunne man tatt fram flere fortellinger – om hvem hestene var, om hvordan mennene så hestene, og utstillinga kunne hett det som Scott selv sa: “Alle disse dyrene har stor personlighet”. Han ønsket å skrive om hestene og hvem de var som individer. Han fikk ikke skrevet, og ingen museer har tatt jobben med å fortelle om de 19 hestene som deltok på ekspedisjonen.

Materiale til rekontekstualiseringer, til å se hestene gjennom nye og viktige perspektiver, finnes. Skriftlige kilder som ekspedisjonsberetninger har gitt meg anledning til å trekke tråder mellom hestevelferd i fortid og nåtid. Det finnes også gjenstander fra sydpolekspedi-

sjonen som kan bidra med perspektiver. Gjenstandene er få, men en kjeks, noen truger og grimer er blant de nærmere 700 gjenstandene som er tatt vare på etter ekspedisjonen, og som befinner seg på Polarmuseet ved *Scott Polar Research Institute*, i Cambridge.

De trugene som dette museet har i samlingen, kan i et museumsaktivistisk perspektiv fortelle mer enn de tillates å gjøre nå. I dagens katalogtekst står det at det var hestene selv som bestemte om truger var nyttige: "Suksess eller fiasko med truger avhang i stor grad av hestenes temperament" (Internett referanse 3, min oversettelse). Dette er ikke den hele og fulle sannheten, ettersom hestene ikke fikk sjansen til å velge truger og bestemme om de var nyttige. Det var hestepasseren Oates som bestemte dette for dem. En rekontekstualisering kan sette et kritisk lys på dette. Erfaringene ble jo, at når Weary Willie fikk på det ene paret som var med på turen, gikk han godt oppå snøen. Kanskje var Weary Willie spesielt lærevillig, eller åpen for nyttige opplevelser – vi vet ikke, men vi vet at katalogteksten, lest i et museumsaktivistisk perspektiv, og med ekspedisjonsberetningene som kilde, omskriver historien. Teksten *gjør* noe med hestenes natur ved å påstå at det var hestenes temperament, og ikke Oates, som gjorde turen mot Sydpolen adskillig tyngre enn nødvendig. Med mindre slit hadde kanskje flere av hestene overlevd depotturen, Weary Willie hadde kanskje ikke falt om av utmattelse og blitt det lette byttet for hundene som angrep han i den dype snøen.

Dette knippe med foreslåtte nye narrativer gjør at vi ser bedre noen viktige kulturhistoriske momenter. Vi ser hestene på ekspedisjonen bedre, og vi ser at det er så lite vi vet om dem, ettersom dyrene mangler i våre kulturhistoriske beretninger (Thorsen 2006). Jeg har trukket fram Scotts hester for å vise at de levde et liv, for å synliggjøre dem, og på sett og vis ære dem

for innsatsen. Jeg har også brukt dem, eller rettere brukt mangelen på historier om dem som et middel, en beveggrunn til å se på dagens situasjon for hester. Her står Saint Boy fram som et symbol på hva mange mener hester ikke skal oppleve sammen med mennesker, samt hva andre mener er riktig. I min framstilling har jeg vektlagt som problem at hestefolk ikke er enige om hva som er bra for hestene. Kunnskapen om hva som er bra varierer, og gir det jeg kaller kulturversjoner av hester. En museal rekontekstualisering av hester bør vise dette, at det finnes så mange måter å se dem på. Det vil gi nye historier, gi anledning til å ta fram og se på nytt på forhold vi trodde vi kjente, gi flere innlegg til det jeg kaller kulturdebatter om hvem hester er. Den dominante lederen som må kontrolleres til enhver tid, som må piskes når hun ikke vil gjøre det rytteren sier, er én versjon. En sterk motsats er det rolig beitende dyret som har kommunisert til sitt menneske at hun ikke vil ha folk på ryggen. En tredje type er den elskelige hesten som vil kysse av mennesker og er glad for sin lille stallboks der plysdyr henger i taket og kan lekes med når eieren savnes. Og så har vi utegangeren, hesten som går i flokk med andre hester, og som i liten grad sloss om makt og lederskap her, og som syns det er greit nok at mennesker kommer for å sale henne opp og ri på henne. Versjonene er mange, langt flere enn de jeg kan nevne her, men de kan alle knyttes til kulturforklaringer, knyttes til det menneske som har satt dem i de ulike situasjonene og har det som bakgrunn for sin beskrivelse av hvem og hva hester er.

Det å kontrastere disse mange meningsskapte hestene til hverandre, kan skape en undring som den Wehner (2017) opplevde, og skape debatt. Alle hestene finnes, kan vi gjennom dialog komme fram til færre versjoner? Er noen meninger om natur bedre enn andre? Debatte- ne er der allerede, men foregår i liten grad som

dialoger mellom ulike syn. Kunnskap om hest utvikles i felleskap der sosial kontroll sørger for at enigheter skapes og vedlikeholdes (Visser & Van Wijk-Janssen 2012, Birke *et al.* 2010).

En utstilling vil også måtte snakke til dette, selve kunnskapsproduksjonen. Internett, med kanaler som Facebook og YouTube er flittige læremestre der hver og en gruppe kan hente støtte for sine syn på hestehold, sine måter å gjøre ting på. Forskerne Hausberger *et al.* (2021) ønsker å fremme vitenskapelig kunnskap om hestevelferd, og denne type forskere er det etter hvert mange av. En rekke veterinærer, zoologer og etologer etablerte for noen år siden det de kalte *International Society for Equitation Science*, med formål å fremme god hestevelferd og forbedre relasjonen mellom hest og rytter. Årlig arrangeres konferanser, og i 2019 arrangerte man den 15. konferanse med temaet *Bringing science to the stable* (Internett referanse 4). Konferansens abstrakt handlet imidlertid mer om hva slags kunnskap forskerne mente måtte ut, og lite om hvordan møtes med de mange hesteengasjerte rundt om i stallene.

Og det er rimelig. Det er vanskelig å lage gode møter mellom erfaringskunnskap og vitenskap på alle felt, og særlig på feltet hesteviten. Erfaringskunnskap står sterkt her. Den er mye eldre enn vitenskapen. Hester har vært håndtert, og er det fortsatt, med basis i denne i tusenvis av år. Hestevitenskapen er ung, og har den utfordring at det er vanskelig å finne studieobjekt som ikke allerede er kulturelt preget. De domestiserte hestene har erfaringer og kunnskap som kan påvirke studier der formålet er å forstå mer av hesters natur. Videre er det mye vitenskap ikke kan gi svar til, eksempelvis er det vanskelig å forklare hendelsene som utfolder seg når den kunnskapsrike hestetreneren møter en hest, leser den for hva den sier med sitt kroppsspråk akkurat der og

da, og agerer ut fra det med eget kroppsspråk tilpasset situasjonen. Dette er kroppslig kunnskap som kan snakkes om, men som i stor grad læres gjennom erfaringer og observasjoner, av hester og av dyktige hestetrenere. Det vitenskapen kan gjøre, er å poengtere forhold som de Hausberger *et al.* (2021) tar opp. Forskere kan også, som Kydd *et al.* (2017) se nærmere på kunnskapskildene. Kydd *et al.* viser at profesjonelle trenere bruker mindre tid og mindre støy i sin trening enn amatører, og på den bakgrunn advarer de mot troen på at YouTube-videoer gir mesterlig kunnskap om hestetrening.

Vitenskap er nyttig som forklaring og korreksjon til kulturelle oppfatninger om hesters natur. Det er også nyttig for forskere å kommunisere med folk i stallen, både amatører og profesjonelle. Utfordringen er å fasilitere denne kommunikasjonen, og museer har en rolle å spille her. Museer kan bidra til den formidling som forskerne ønsket på 2019-konferansen – bringe kunnskapen til stallene. Museer kan også bringe erfaringsbasert kunnskap til forskerne. Møtet kan gagne utviklingen på begge felt. For hester er natur. Og de er kultur. Og vi må forstå mer av begge deler. For hestenes skyld, men også for menneskenes. Hester er viktige for mange mennesker. De er individ som står emosjonelt nært personer de omgås, og de gjør praktisk arbeid. Bruksområdene er mange, og det store spørsmålet er hvordan vi kan være sammen med dem på bedre betingelser framover, betingelser der deres natur ikke bare er kulturforklart etter våre behov, men også etter deres. For Saint Boy og hans medhesters skyld, mener jeg museer må bidra i dette spørsmålet.

NOTER

1. Hestene i den engelske utgaven av Cherry-Garrards bok er kjønnete individer, de omtales

med pronomenet “han”. I den norske oversettelsen omtales hesten som “den”, med unntak av i denne setningen om Michael.

REFERANSER

Litteratur

- Birke, Lynda, Joanna Hockenhull & Emma Creighton 2010. “The horse’s tale. Narratives of caring for/about horses.” *Society & Animals* 18, 331–347. DOI:10.1163/156853010X524307
- Cameron, Fiona 2015. “Ecologizing experimentations. A method and manifesto for composing a post-humanist museum.” I Fiona Cameron & Brett Neilson (red.). *Climate Change and Museum Futures*. New York: Routledge, 1–33.
- Cherry-Garrard, Apsley 2011/1922. *Den fryktelige ferden. Om Robert Scotts ekspedisjon til Sydpolen fortalt av en overlevende*. Oslo: Schibsted forlag.
- Hausberger, Martine, Clémence Lesimple & Séverine Henry 2021. “Detecting welfare in a non-verbal species. Social/cultural biases and difficulties in horse welfare assessment.” *Animals* 11:2249, 1–20. DOI: 10.3390/ani11082249
- Hurst, Ren 2015. *Riding on the Power of Others. A Horsewoman’s Path to Unconditional Love*. Danvers: Vegan Publishers.
- Huxley, Leonard 1914. *Scott’s Last Expedition, vol. I. Being the Journals of Captain R. F. Scott, R. N., C. V. O.* London: Smith, Elder & Co.
- Janes, Robert R. & Richard Sandell 2019. “Posterity has arrived. The necessary emergence of museum activism.” I Robert R. Janes & Richard Sandell (red.). *Museum Activism*. Abingdon, Oxon, New York: Routledge, 1–22.
- Kirksey, Eben & Stefan Helmreich 2010. “The emergence of multispecies ethnography.” *Cultural Anthropology* 25:4, 545–576. DOI: 10.1111/j.1548-1360.2010.01069.x
- Kydd, Erin, Barbara Padalino, Cathrynne Henshall & Paul McGreevy 2017. “An analysis of equine round pen training videos posted online. Differences between amateur and professional trainers.” *PLoS ONE* 12:9, e0184851. DOI: 10.1371/journal.pone.0184851
- Maurstad, Anita, Dona Davis & Sarah Cowles 2013. “Co-being and intra-action in horse-human relationships. A multi-species ethnography of be(com)ing human and be(com)ing horse.” *Social Anthropology* 21:3, 322–335. DOI: 10.1111/1469-8676.12029
- May, Karen & George Lewis 2015. “‘They are not the ponies they ought to have been’. Revisiting Cecil Meares’ purchase of Siberian ponies for Captain Scott’s British Antarctic (Terra Nova) Expedition (1910–1913).” *Polar Record* 51:6, 655–666. DOI: 10.1017/S0032247415000029
- Mol, Annemarie 1999. “Ontological politics. A word and some questions.” I John Law & John Hassard (red.). *Actor Network Theory and After*. Oxford: Blackwell Publishers/The Sociological Review, 74–90.
- Murray, Carl 2008. “The use and abuse of dogs on Scott’s and Amundsen’s South Pole expeditions.” *Polar Record* 44:4, 303–310. DOI: 10.1017/S0032247408007493
- Newell, Jennifer, Libby Robin, Kirsten Wehner 2017. “Introduction. Curating connections in a climate-changed world.” I Jennifer Newell, Libby Robin & Kirsten Wehner (red.). *Curating the Future. Museums, Communities and Climate Change*. London: Routledge, 1–17.
- Rashid, Mark 2014/2000. *Horses never lie. The Heart of Passive Leadership*. 9th edn. Newton Abbot: David & Charles.
- Sewell, Anna 1877. *Black Beauty*. Norwich: Jarrold & Sons Ltd.
- Schorch, Philipp, Conal McCarthy & Eveline Dürr 2018. “Introduction. Conceptualizing Curatopia.” I Philipp Schorch & Conal McCarthy (red.). *Curatopia. Museums and the Future of Curatorship*. Manchester: Manchester University Press, 1–17.
- Taylor, Julie 2022. *‘I can’t watch anymore’. The Case*

for Dropping Equestrian from the Olympic Games: An open letter to the International Olympic Committee. Copenhagen: Epona Media.

- Thomas, Nicholas 2010. "The museum as method." *Museum Anthropology* 33:1, 6–10. DOI: 10.1111/j.1548-1379.2010.01070.x
- Thorsen, Liv Emma 2006. "Kampen om territoriet – Å skrive dyrene inn i kulturhistorien." *Tidsskrift for kulturforskning* 5:1, 23–38.
- Thorsen, Liv Emma 2013. "Museumsdyr." *Sosiologi i dag* 43:2, 37–59.
- Visser, E. Kathalijne & Elvi E. C. Van Wijk-Jansen 2012. "Diversity in horse enthusiasts with respect to horse welfare. An exploratory study." *Journal of Veterinary Behavior* 7, 295–304. DOI: 10.1016/j.jveb.2011.10.007
- Wehner, Kirsten 2017. "Towards an ecological museology. Responding to the animal-object of the Australian Institute of Anatomy collection." I Jennifer Newell, Libby Robin & Kirsten Wehner (red.). *Curating the Future. Museums, Communities and Climate Change*. London: Routledge, 85–101.
- Wilson, Edward 1972. *Diary of the Terra Nova Expedition to the Antarctic 1910–1912*. London: Blandford Press.

Internett referanser

1. Webside Hest.no. Ofstad, Ellen. *Ekspertervar*. <http://hest.no/experts.html?id=30&aid=43270&cid=0/> (lest 14 januar 2011). Siden er ikke lenger tilgjengelig, da den ligger bak en betalingsmur.
2. Webside Fokus unghest. "Stereotypisk atferd." <https://unghest.no/fagstoff/etologi/steriotypisk-atferd> (lest 10 januar 2022).
3. Webside Scott Polar Research Institute. "Museum catalogue: Antarctic Collection." <https://www.spri.cam.ac.uk/museum/catalogue/article/n1130/> (lest 10 januar 2022).
4. Webside 15th International Conference, Guelph, 2019. <https://www.equitationsscience.com/15th-ises-conference-2019> (lest 10 januar 2022).

Anita Maurstad, professor i kulturvitenskap
 anita.maurstad@uit.no
 Norges arktiske universitetsmuseum og
 akademi for kunsthøgskolen
 UiT Norges arktiske universitet,
 9037 Tromsø